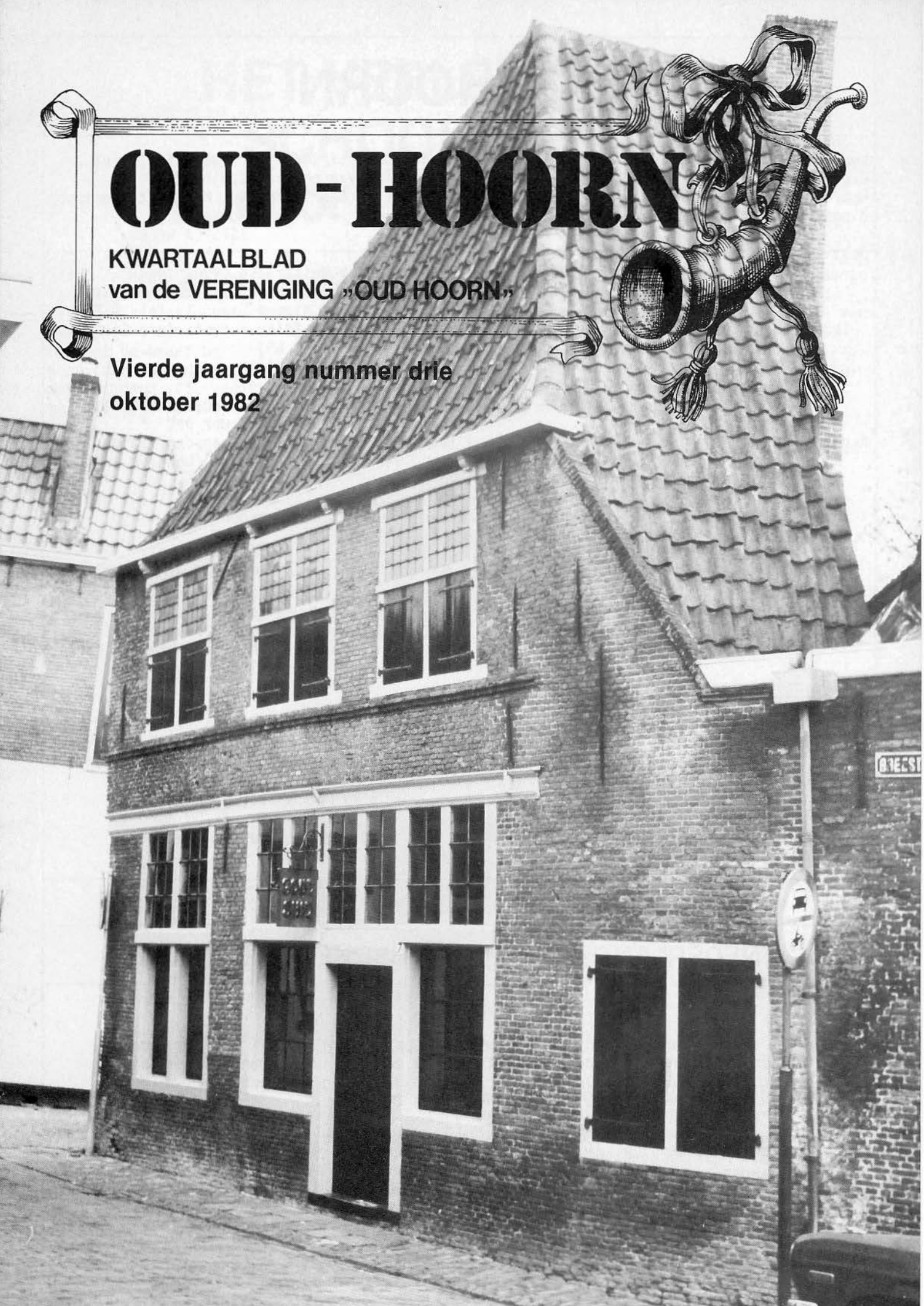

oud-HOORN

KWARTAALBLAD
van de VERENIGING „OUD HOORN“

Vierde jaargang nummer drie
oktober 1982

'OUD-HOORN'

Kwartaalblad van de Vereniging "Oud-Hoorn".
Gratis voor leden. Losse nummers via de
Hoornse boekhandelaren en bij het versprei-
dingsadres verkrijgbaar ad f 2,--.

Bestuur: J.M. Baltus, voorzitter
L.P.M. Hoogeveen, secretaris
mw. M. Roest-Prestupa, penning-
meesteresse
Leden: mw. J. Schouwink-van der Windt
A. de Graaf (archivaris)
Y.J. Hangelbroek
H.W. Saaltink
A. Boezaard

Redactiecommissie:

J. Buiten
J.L.N. Dijkstra
L.P.M. Hoogeveen
C. Kuppers
J.M. Onstenk
H.W. Saaltink
W. Vingerhoed

Redactie-adres: J.L.N. Dijkstra
Rotiusstraat 46
1624 GC HOORN tel. 17117

Opgave nieuwe leden en tevens
verspreidingsadres: C. Kuppers
Botter 39
1625 DC HOORN
tel. 33923

Secretariaat: Postbus 346
1620 AH HOORN

Drukker van dit blad: "Edecea" te Hoorn.

Contributie: f 20,-- per jaar, inclusief
toezending van het kwartaalblad.
Giro: 21 44 888 t.n.v. mw. M. Roest-Prestupa
Hoeker 2
1625 CA HOORN

Archiefdienst Westfrieze Gemeenten:
Het streekarchief is gevestigd in het Stad-
huis van Hoorn, Nieuwe Steen 1, tel. 31234.
Postadres: Archiefdienst Westfrieze Gemeenten
Postbus 603
1620 AR HOORN

De studiezaal is geopend van maandag t/m
vrijdag van 9.00 - 17.00 uur en
iedere tweede en vierde woensdag van de
maand van 19.00 - 22.00 uur (behalve juli
en augustus).
Tussen 12.30 en 13.30 uur en ná 16.45 uur
kunnen geen stukken worden aangevraagd.

Tarieven (gewijzigd per 1-1-1982):
door het archief verricht onderzoek f 9,--
per half uur; fotokopieën van rijksarchi-
valia f 0,40 en overige f 0,65.
Eigen onderzoek op de studiezaal en het
lenen van boeken uit de bibliotheek (niet
alles wordt uitgeleend) is "gratis".

Westfries Museum:
Rode Steen 1, Hoorn (tel. 15597).
Geopend: 1 april - 1 oktober, werkdagen van
10.00 - 17.00 uur, zon- en feestdagen van
12.00 - 17.00 uur;
van 1 oktober - 1 april, werkdagen van
10.00 - 12.00 en 14.00 - 17.00 uur.
Alleen op zondagen in oktober en maart
van 14.00 - 17.00 uur.

NEDERLANDSE GENEALOGISCHE VERENIGING

Een van onze nieuwste leden, de heer K. Kaldenbach uit Alkmaar (met voorvaderen uit Hoorn) zond ons een mededeling betreffende een bijeenkomst van de Nederlandse Genealogische vereniging. Deze vindt plaats op donderdag 4 november a.s in "de Keizerskroon", Breed 31, te Hoorn 's avonds om 20.00 uur.
Drs. W. Brieffies zal dan een voordracht houden over het Streekarchief Westfrieze Gemeenten, dat sinds kort ook het oude Notarieel van voor 1812 van Hoorn en Enkhuizen uit Haarlem heeft binnengekregen.
Leden van "Oud Hoorn" zijn eveneens welkom.

HET VERLEDEN VAN SCHOOLSTEEG 7 door L. Hoogeveen

Nadat de heer Saaltink in de vorige nummers aandacht heeft besteed aan de voorgeschiedenis van de panden Bierkade 10 en Onder de Boompjes 8, die al vrij spoedig na de oprichting eigendom van onze vereniging werden, wil ik thans proberen met u iets van het verleden van een jongere aanwinst van "Oud-Hoorn" aan het licht brengen.

De heer De Graaf berichtte in dit blad reeds uitvoerig over de gang van zaken rond de aankoop door "Oud-Hoorn" in 1952 en de bemoeienissen daarvoor en sindsdien van onze vereniging met dit pand (1), zodat wij ons thans kunnen bepalen tot de eerdere geschiedenis van dit merkwaardige pand op de hoek van de Schoolsteeg en de Trommelstraat.

Methode

Het zal u wellicht zijn opgevallen dat u in de twee voorgaande artikelen niet verder in de historie is teruggegaan dan tot ongeveer het jaar 1830. Dat heeft alles te maken met de voor een dergelijk onderzoek beschikbare bronnen. De bronnen voor de kennis van de geschiedenis van onze stad worden gebrekiger naarmate we verder in het verleden teruggaan. Veel archivalia zijn verloren

gegaan, terwijl de bemoeienis van de overheid met het leven van de burgers minder intensief was dan tegenwoordig, zodat ook minder gegevens geregistreerd werden.

De invoering van het kadaster in 1832, in de eerste plaats bedoeld voor een eerlijker heffing van de grondbelasting, is zo'n bureaucratische maatregel, waarvoor we onze 19e-eeuwse voorouders dankbaar kunnen zijn.

Ze stelt ons in staat op vrij eenvoudige wijze de namen van de eigenaren van elk willekeurig pand vanaf 1832 tot nu toe te achterhalen. De Archiefdienst beschikte tot voor kort slechts over de oudste serie kadastrale registers, aangelegd in 1832 en afgesloten in 1876.

Frequente veranderingen van kadastrale nummers, huisnummers en zelfs straatnamen maakten het vrijwel onmogelijk de percelen in deze registers in het huidige Hoorn te situeren. Het is een gelukkige omstandigheid dat het Grond- en Woningbedrijf van de gemeente Hoorn in 1970 is overgegaan tot een modernere registratie van de kadastrale gegevens; dat maakte het voor dit bedrijf mogelijk de tweede serie kadastrale registers, die van 1876 tot 1970 onafgebroken is bijgehouden, over te brengen naar de Archiefdienst.

Dat is enkele maanden geleden gebeurd; het kan voor onze vereniging worden beschouwd als een van de belangrijkste aanwinsten van de laatste jaren. De gegevens zijn weliswaar openbaar, maar zowel bij het kadaster in Alkmaar als bij de gemeente Hoorn worden legeskosten geheven voor inlichtingen uit de kadastrale registers; raadpleging bij de Archiefdienst is echter ingevolge de Archiefdienst gratis.

Met behulp van kadastrale kaarten en indices op kadastrale nummers en namen van eigenaren kan nu vrij gemakkelijk van elk pand in Hoorn een lijst van eigenaren worden samengesteld van 1832 tot 1970.

De tot voor kort nauwelijks gebruikte oudste serie registers van 1832-1876 is plotseling zéér waardevol geworden, omdat nu aansluiting kan worden gevonden met recentere gegevens.

Elke kadastrale gemeente, overeenkomend met een burgerlijke gemeente, is onderverdeeld in sekties; de gemeente Hoorn telde tot voor kort vier sekties: sektie A omvatte het oostelijke gedeelte van de binnenstad, sektie B het westelijke gedeelte, sektie C het grondgebied ten westen van het Keern en de Westersingel, de zogenaamde Dampten, en sektie D het gebied ten noorden van het station en de overige singels, de zogenaamde Ban.

Ons pand Schoolsteeg 7 heeft vanaf 1832 steeds hetzelfde kadastrale nummer gehad: sektie A, nummer 392.

Dat is al een teken dat het weinig veranderingen heeft ondergaan; bij elke sloop en nieuwbouw, vergroting of splitsing van een perceel wordt een nieuw kadastraal nummer toegekend en komt het oude nummer te vervallen.

Aan de hand van de lijst van eigenaren kunnen we nadere bijzonderheden vinden in de notariële archieven, die tot 1896 openbaar zijn. Bouwkundige gegevens kunnen we terugvinden in de archieven van de ge-

meente en gemeentelijke organen. Daarbij moet u bedenken dat de registratie in de kadastrale registers van eigendomsovergangen en verbouwingen in de regel een jaar later plaatsvond.

Staat er bijvoorbeeld: "verkoop 1851", dan moet u de notariële akte zoeken in 1850.

Eigenaren

Als we in de kadastrale registers het spoor van de eigenaren terugzoeken, komen we uiteindelijk in Meppel terecht, waar op 9 april 1833 is overleden Jacomina van der Veen, weduwe van Jan de Lange.

Deze Jan de Lange werd op 30 januari 1787 eigenaar van het pand aan de Schoolsteeg; de schepenaakte heb ik echter niet kunnen vinden, omdat het oud-rechterlijk archief nogal beschadigd is (2).

Na het overlijden van Jacomina van der Veen werd het pand toegewezen aan haar neef Jacob van der Veen, koperslager in Amsterdam; waarde werd getaxeerd op f 75,-- (3). Voor dat bedrag verkocht Van der Veen het op 3 april 1834 aan Abraham David du Mosch (4), telg uit een bekend Joods geslacht in Hoorn.

Du Mosch kocht het pand ten behoeve van de vennootschap voor de handel in ijzer en andere metalen, scheepsbehoeften enz., die hij samen met zijn broer Mozes David had opgericht. De "firma A.D. du Mosch" werd op 29 december 1839, na het overlijden van Abraham David, ontbonden (5).

Het pand, gelegen op den hoek van de Trommelstraat te Hoorn, getekend wijk 2, nr. 198", werd gewaardeerd op f 180,-- en toegewezen aan Mozes David (6).

Ook na het overlijden van Mozes David op 21 april 1865 bleef het pand, nu genummerd wijk 2 nr. 268, in het bezit van de familie Du Mosch. Het pand vertegenwoordigde een waarde van f 250,--, de totale nalatenschap f 169.470,--, waarin elk van de zes kinderen van Mozes David voor f 28.245,-- deelde.

Behalve in Hoorn bezat Du Mosch ook huizen en grond in Alkmaar, Wognum, Blokker, Wijdenes, Barsingerhorn, Oostwoud, Landsmeer, Broek in Waterland en Enkhuizen (7).

Ons pand viel toe aan Joseph Mozes du Mosch, die in 1871 naar Amsterdam vertrok, maar tot aan zijn dood eigenaar bleef.

Zijn kinderen Maurits, Herman, Rosalina, Bertha en Elisabeth, ieder voor één vijfde eigenaar, verkochten het pand omstreeks 1915 aan de antiquair Gerardus Antonius Vlekke, eerst gevestigd Kruisstraat 9, later Kerkplein 6.

De laatste eigenaar vóór "Oud-Hoorn" was de Eindhovenenaar Joseph Jansing, die het pand in 1941 van Vlekke kocht en het in 1952 aan onze vereniging overdeed.

Hij vond het "een lastig bezit", omdat hij zelf niet in Hoorn woonde (8).

Over de bestemming van het pand is nog weinig bekend. Minutieus onderzoek in de bevolkingsregisters en de registers van de burgerlijke stand zal kunnen uitwijzen of het bewoond is geweest. Te achterhalen waarvoor eigenaren of huurders het hebben gebruikt, lijkt vrijwel onmogelijk, tenzij partikuliere archieven van eigenaren opduiken en daaromtrent gegevens bevatten.

L. Hoogeveen.

AANTEKENINGEN:

1. Tweede jaargang blz. 28-29.
2. Zie mijn artikel De Hoornse archieven omstreeks 1917 in "Oud-Hoorn" nr. 4, blz. 46.
2. Rijksarchief in de Provincie Drenthe, archief van notaris G.L. Kniphorst te Meppel, 1833, akte nr. 152.
4. Notarieel archief Hoorn (NAH) inv.nr. 2927, akte nr. 90.
5. NAH inv.nr. 2939, akte nr. 317.
6. NAH inv.nr. 2941, akten nrs. 175 en 185.
7. NAH inv.nr. I 53, akte nr. 210.
8. Archief Vereniging "Oud-Hoorn", voorl.inv.nr. 205, brief dd. 28-8-1950.

GROTE OOST 58

zoals het er nu uit ziet

Bij beschikking van de Staatssecretaris van C.R.M. dd. 4 mei 1982 is de Stichting Oosterkerk in kennis gesteld van de plaatsing van het pand Grote Oost 58 ingevolge art. 8, 2e lid, van de Monumentenwet op de aanvullende lijst van onroerende monumenten.

De redengevende omschrijving van dit besluit luidt als volgt:

In oorsprong 17e eeuws, mogelijk nog 16e eeuws, woonhuis met verdieping onder pannen schilddak. De door een kroonlijst op consoles afgesloten voorgevel bevat verder een 19e eeuwse houten winkelpui uit 1878 met lisenen en een kroonlijst, waarbij de hoge vensters ter weerszijden van de dubbele ingangdeuren een grote roedenverdeling bezitten; op de verdieping drie lage T-vensters. De aan de Oosterkerksteeg gelegen rechterzijgevel bevat rechts beneden twee schuifvensters en bij de insteek eveneens met kleine roedenverdeling; op de bovenverdieping een venster met luiken en links een hijsluik; voorts vele staafankers.

De achtergevel bevat links - bij de insteek - twee boogvensters en rechts een vrijwel vierkant kozijn en ten dele vlechtingen in de gewijzigde top.

De linkerzijgevel is in verband met de ligging tegen de Oosterkerk vrijwel blind. Inwendig resteert nog het 17e-eeuwse houtskelet, tien vakken diep, met zware balken, die bij de hoge begane grond-verdieping alleen bij de rechts gesitueerde spiltrap met in- en uitgezwakte treden een geprofileerd sleutelstuk bevatten en bij de verdieping alle zijn voorzien van korbelen; voorts is beneden in de tussenwand een 1-ruitsvenster aangebracht en bij de insteek een 35-en een 12-ruitsvenster met geprofileerde bovenzijden en op de vloer plavuizen.

Het is een karakteristiek historisch woonhuis, mogelijk tevens gediend hebbende tot pakhuis met uit verschillende bouwperiodes stammende onderdelen bij een vroeg 17e-eeuwse hoofdvorm; tevens van belang uit stedenbouwkundig oogpunt wegens de ligging in de "oksel" van de Oosterkerk: een woonhuis van eenvoudige doch harmonische architectuur en van oudheidkundige- en stedenbouwkundige waarde.

GROTE OOST 58

Het op zich goede nieuws van de plaatsing van het pand Grote Oost 58 op de aanvullende lijst van beschermde monumenten is door het bestuur van "Oud-Hoorn" met gemengde gevoelens ontvangen. In het recente verleden zijn enkele pogingen ondernomen panden van de monumentenlijst af te krijgen, waarvan één met succes. Met name over één pand maakt het bestuur zich thans grote zorgen; het hoopt niet dat de aanwijzing van Grote Oost 58 als beschermd monument is bedoeld als ruilobject voor dit met sloop bedreigde monument.

Ten behoeve van de aanvraag bij de monumentenraad heb ik een uitvoerig historisch onderzoek verricht naar de geschiedenis van het pand Grote Oost 58. Hieronder volgen de resultaten.

Het exacte bouwjaar van het huidige pand is nog niet bekend. De oudst bekende stadsplattegrond van Van Deventer uit 1560 toont een huis ten westen van de Oosterkerk evenals latere plattegronden als die van Velius (1615) en Blaeu (1649).

De vroegste vermelding die tot nu toe in de archieven is aangetroffen dateert uit 1722: "Lourents Volten koopt van Pieter Ancker cum socio een huys en gront van dien op 't Oost op de hoeck van de St. Anthonissteegh voor eenduijsent vijfhondert vijff en vijftich gulden" (1).

Lourens Volten was chirurgijn in Hoorn en later in Batavia, waar hij ook is overleden. Hij werd in 1686 in Hasselt geboren en trouwde op 12 april 1710 te Hoorn met de Amsterdamse Maritje Langeraks (2).

Het huis werd na zijn dood eigendom van zijn enige volwassen geworden zoon Symon Volten, die het op 28 april 1762 voor f 2.500,-- verkocht aan Hendrik Stoppelman (3).

De familie Volten heeft het pand vermoedelijk niet zelf bewoond.

Over Hendrik Stoppelman en de volgende eigenaar, Evert de Bruijn, die het pand in 1781 voor f 2.100,-- in zijn bezit kreeg (4), zijn nog geen bijzonderheden bekend. Bij de verkoop in 1781 wordt het pand omschreven als "van ouds een koekbakkerij".

Evert de Bruijn nam in 1797 een hypotheek van f 2.100,-- op het pand, hem gegeven door Cornelis van der Wolff (5). Deze kocht het in 1806 voor f 800,-- (6).

Cornelis van der Wolff (1737-1817) had twee dochters: Adriana, die trouwde met mr. Pieter van der Straten, en Johanna, getrouwd met de predikant Johannis Courrech. Een zoon van dit laatste echtpaar, de zeepzieder Cornelis van der Wolff Courrech, verkocht met zijn tante Adriana in 1818 het pand voor f 400,-- aan de begrafenisbidder Herman Neuteboom, die in de Peperstraat

woonde (7). Deze heeft het huis aan het Grote Oost, dat toen de aanduiding wijk Q, nummer.30 had, niet zelf bewoond.

Vanaf 1821 was het pand enkele tientallen jaren in het bezit van de familie Verwijs, die er een broodbakkerij in had.

Samuel Verwijs werd op 8 augustus 1821 eigenaar voor f 400,-- (8).

Hij werd in 1792 in Hoorn geboren als zoon van Cornelis Verwijs en Woutertje Reneman en was twee keer getrouwd, respectievelijk met Marritje Kok uit Hoorn en Gesina Grootenhoff uit Borne in Overijssel. Het is niet precies bekend wanneer de familie het pand heeft betrokken; vermoedelijk was dat kort na het eerste huwelijk van Samuel in 1818, want al zijn kinderen, twee uit het eerste en tien uit het tweede huwelijk, zijn tussen 1819 en 1842 op het Grote Oost geboren.

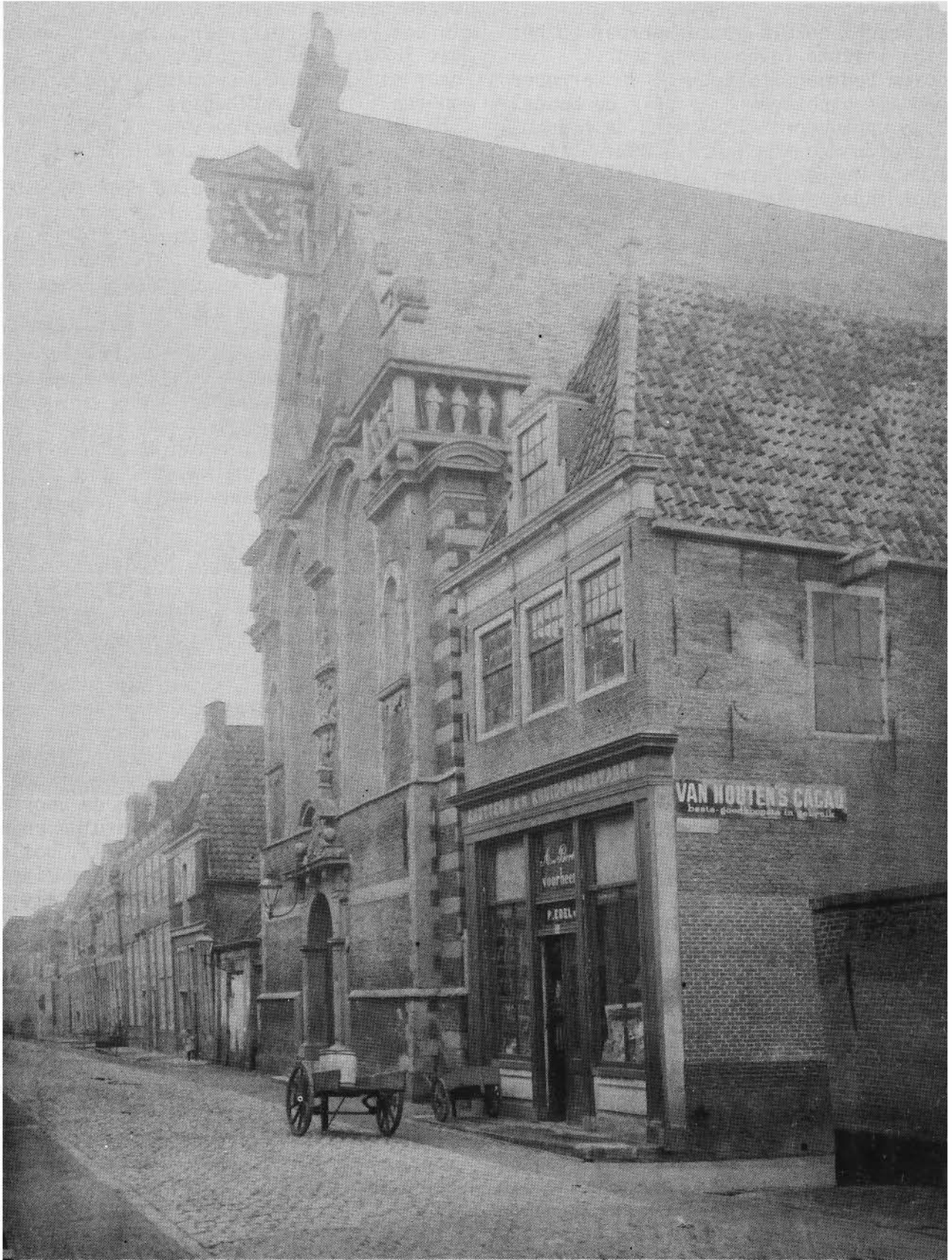
De grote kindersterfte bleef de familie Verwijs niet bespaard. De zoon en dochter van Maritje Kok stierven kort na hun geboorte; zijzelf overleed enkele maanden na de geboorte van haar tweede kind op 1 februari 1822 op het Grote Oost.

Van de tien kinderen uit het tweede huwelijk bleven er vijf in leven. De oudste dochter Woutertje overleed ook nog vrij jong, op 23-jarige leeftijd, op 23 januari 1848.

Een van de vier zoons, Samuel Cornelis, vertrok in 1856 als banketbakker naar Zwolle; hij was toen 25 jaar.

Later vestigde hij zich in Harlingen. De jongste, Cornelis, geboren 25 september 1842, meende het Oost-Indisch Leger te moeten versterken. De twee anderen, Adrianus, geboren 27 januari 1827 en Johannes, geboren 30 september 1839, bleven in Hoorn. Adrianus koos eveneens het beroep van zijn vader, Johannes zocht het meer in het beleg en ging in de kaashandel. Bij de invoering van het kadaster in 1832 kreeg het pand de aanduiding sectie A, nummer 588; door de nieuwe wijkindeling van 1835 kwam het te liggen in wijk 3 op nummer 28.

Samuel Verwijs verloor zijn tweede vrouw op 22 augustus 1853; hij overleed zelf drie

Grote Oost 58 nadat A. van Bork de kruidenierszaak van P. Edel had overgenomen, tussen 1890 en 1894 (Archiefdienst Westfrieze Gemeenten).

jaar later op 15 oktober 1856 op het Grote Oost, wijk 3, nummer 33 (thans mogelijk nummer 68). Ruim twee jaar voor zijn dood verkocht hij het pand nummer 28 aan Adrianus Kuijn, die ook de bakkerij voortzette (9).

Verwijs bracht enkele huizen verder op het Oost zijn laatste levensjaren door.

De koopsom bedroeg f 5.000,--; de verkoper trad op als hypotheeknemer. Bij de boedelscheiding op 10 april 1857 werd de hypothecaire schuldvordering van f 5.000,-- toegewezen aan Samuel Cornelis Verwijs en zijn toen nog minderjarige broers Johannes en Cornelis, die als voogd de Hoornse onderwijzer Harmanus Schoo hadden (10).

Adrianus Kuijn werd in 1858 in staat van faillissement verklaard. Het pand aan het Grote Oost werd op 12 mei van dat jaar op verzoek van de familie Verwijs door notaris Gerrit Boldingh publiek verkocht in het koffiehuis van George Gidëon van der Lippe aan de Rode Steen, en werd voor f 3.005,-- eigendom van Johannes en Cornelis Verwijs (1). Cornelis stierf tijdens de reis naar Oost-Indië op 21 juni 1864; bij testament van 8 april van dat jaar had hij zijn broer Johannes benoemd tot zijn enige erfgenaam (12).

Notaris Boldingh verkocht het pand op 22 december 1864 op verzoek van Johannes Verwijs in het openbaar in het koffiehuis van Adrianus Hoeve aan de Rode Steen.

De Hoornse koopman Jan Groot junior, die van 1867-1902 lid van de gemeenteraad was, werd voor f 1.120,-- de nieuwe eigenaar (13). De 32-jarige Groot was de zoon van een schipper; behalve raadslid werd hij later ook dijkgraaf van Drechterland. Hij overleed op 17 juni 1902 in zijn huis aan de Appelhaven 13.

Aan wie hij het pand aan het Grote Oost heeft verhuurd, is nog niet bekend. In 1878 liet hij de nu nog aanwezige houten winkel-pui aanbrengen (14).

Een jaar later verkocht hij het pand aan de goudsmid Christiaan Carel Goedhart voor f 3.000,-- (15), die het in 1880 al weer doorverkocht aan Lourens Ferdinand Leujes uit Amsterdam voor f 4.000,-- (16).

Deze heeft er niet veel plezier van gehad; ruim drie weken nadat hij het pand betrok is hij overleden, 41 jaar oud. Zijn weduwe, Jannetje de Vries, keerde op 27 februari 1883 naar Amsterdam terug.

Bij de boedelscheiding op 16 augustus 1880 worden we voor het eerst ingelicht over de indeling en inboedel van het pand, dat overigens al enige tijd in de archieven als wijk 3, nummer 29, staat vermeld.

Op de bovenkamer bevonden zich onder meer een tafel, zeven stoelen, een kastje en een linnenkast; in een benedenkamer een

tafel, zes stoelen, een "chiffonnière" (lakenkast) en een naaimachine; in de keuken een fornuis en een tafeltje; in de winkel diverse koopmansgoederen: koffie, thee, gebak, sigaren, rijst, olie en kruidenierswaren ter waarde van f 1.000,--.

In het pakhuis was voorts nog een voorraad van f 260,-- en op zolder van f 440,--; daar stond ook nog een wieg, een vuurmand en een ijzeren ledikantje. De totale inboedel had een waarde van f 2.582,10; het huis werd getaxeerd op f 3.150,-- (17).

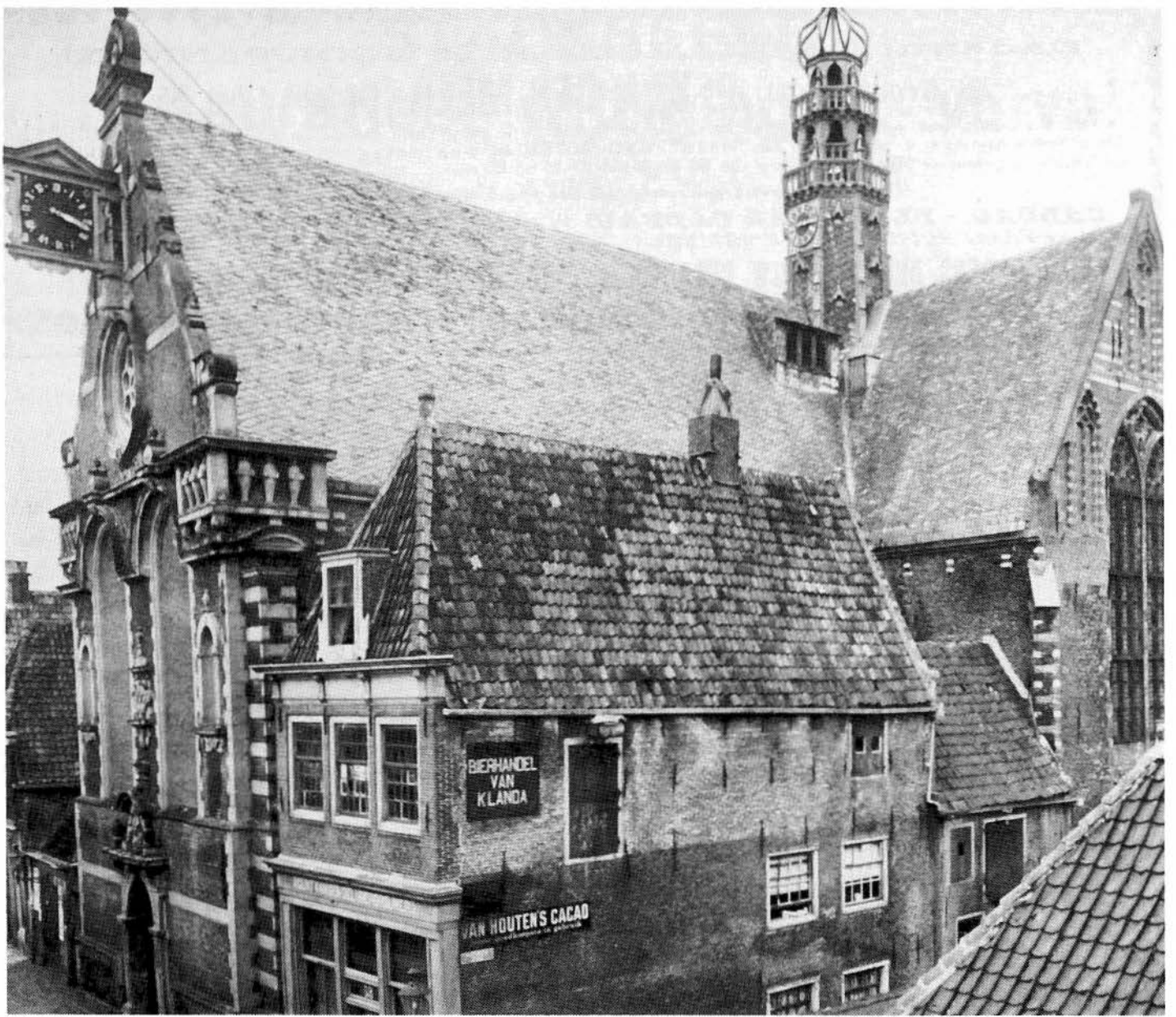
Pieter Edel kocht het pand op 1 december 1881 voor f 3.034,-- (18); hij ging er met zijn gezin wonen en zette de kruidenierszaak voort. Hij werd op 7 februari 1857 in Zwaag geboren en trouwde op 28 maart 1878 in Berkhout met Antje van Bork.

Van hun drie kinderen bleef alleen de oudste zoon, Willem, geboren 9 mei 1880, in leven. Pieter Edel en Antje van Bork benoemden elkaar bij testament tot enige erfgenaam (19). Na het overlijden van zijn vrouw op 22 september 1887 werd zijn zoon Willem mede-eigenaar van het pand.

Ook nu weer wordt ons een blik in het huis gegund. In de woonkamer stonden in 1887 onder meer negen stoelen, een kastje, een tafel en twee bedden; op de bovenkamer een partij sigaren van ongeveer 4000 stuks ter waarde van f 40,--, enkele kastjes en een bureau; in de winkel onder meer voorraden chocolade, lucifers, koekjes, thee, kaarsen, stijf sel, blauw sel, suiker, peper munt, sigaren, tabak, drop, kanarie zaad, papier, mosterd, sucade, zeep, gort, boekweit, meel, erwten, zout, soda, levertraan, slaolie, stroop, pruimen en vijgen; op de zolder en in het pakhuis de rest van de voorraden, zoals haver, groene erwten, bruine en witte kandij, amandelen, bruine suiker, potlood en zwavel, blauw steen, bessensap, rijst, bruine bonen, raapolie, chloor en aluin (20).

In 1890 treffen we in de woonkamer aan een ronde en een vierkante tafel, acht stoelen, een mahoniehouten secretaire, een vogelkooi, vier stoven, een boekenhanger, een kachel en een kolen- en een turfbak; de sigaren op de bovenkamer zijn kennelijk inmiddels verkocht en opgerookt, want we vinden er naast het meubilair en enig huisraad nog slechts een tabakspot en een viskom, en voorts zes stoven, twee bloempotten en een dambord (21).

Vele andere voorwerpen en voorraden, te veel om hier op te noemen, veraangenaamden het leven van de familie Edel en voorzagen de klanten van de noodzakelijke levensbehoeften. Pieter Edel overleed op 18 december 1890 op 33-jarige leeftijd. Zijn zes jaar jongere zwager, Arie van Bork, behartigde als voogd de zaken van zijn enige zoon Willem (22).

Grote Oost 58 circa 1916 (uit het tijdschrift Buiten 9-12-1916, blz. 592)

Hij vestigde zich op 1 februari 1891 met zijn vrouw uit Berkhout in het pand op het Grote Oost, dat sinds 1889 het huisnummer 58 droeg en zette de kruidenierszaak voort. Arie van Bork kocht het huis op 26 januari 1891 voor f 2.690,--; bij die som was de winkelinventaris inbegrepen: twee toonbanken, negen dozen, drie strooppotten, een slaoliebus, een oliebak, een bascule, twee toonbankbasculen, een vijf kilogramgewicht, twee ijzeren gewichten, twee stel kopergewicht (defect), een koffiemolen, drie theebussen, een sigarendoos, elf balies, twee bakjes, twee tonnen, een zoutkist, een azijnvaatje, een koffiestroopbus, een petroleumbus, negen theebussen, vijf suikerbakken, negen kisten, twee gortbakken, een lessenaar, drie winkellampen, tien koperen gortscheppen, een stel oliematen, een stel maten voor diverse waren, twee trechters, een winkeltrap, een ladder, drie stellingen, een vlieg, een vijf-litermaat met trechter, een stel koperen schalen met evenaar, een

halve hectoliter, een bascule, en twee hijstoestellen met touwen (23).

Ook de volgende eigenaar, Pieter van der Meer uit Hoogkarspel, dreef nog enkele jaren een kruidenierszaak in het pand aan het Grote Oost, voordat hij met zijn gezin en winkel naar het Grote Noord 80 verhuisde. Van der Meer had het pand lange tijd in eigendom, van 1894 tot 1934. Hij verhuurde het onder meer aan de meubelmaker Evert Jan Karssen, de loodgieter en bierhandelaar Krijn Landa, en aan Cornelis Beek die er een handel in aardappelen, groenten en fruit had.

Gerrit Spoelder, timmerman op het Kleine Oost, liet in 1935 als nieuwe eigenaar het pakhuis in de Oosterkerksteeg afbreken en bouwde er een keuken en een gemetselde tuinafscheiding. Ook liet hij de kap met dakkapel vernieuwen en wijzigde de raamverdeling van de bovenverdieping (24).

Cadeau: GEËMAILLEERDE KOOKPANNEN!

58 Groote Oost. **P. VAN DER MEER.** Groote Oost 58.

Door contract met een der grootste boterfabrieken ben ik in de gelegenheid gesteld om ZATERDAG 20 AUGUSTUS den geheelen dag op elk pond boter een HALF POND BOTER en nog extra een solide geëmailleerde KOOKPAN CADEAU te geven. — Mijne boterprijzen zijn 36-40-45-50-55-60 en 65 cent.

Al mijne botersoorten zijn overheerlijk van smaak, niemand kan ze zoo leveren.

CADEAU - ELKEN DAG CADEAU! Op elk pond boter een HALF POND BOTER CADEAU en altijd een FRAAI HUISHOUELIJK ARTIKEL.

HUISMOEDERS DENKT OM UW BELANG!

HUISMOEDERS NEEMT VOORAL EEN PROEF!

In de laatste decennia was het pand eigendom van achtereenvolgens een schilder, een winkelier, een aannemer, een antiquair en een kantoorbediende, welke laatste het in 1981 aan de Stichting Oosterkerk verkocht.

De vestiging van een opslagplaats van oude materialen in 1957 had tot gevolg dat het pand sterk achteruitging en in 1968 door de gemeenteraad onbewoonbaar moest worden verklaard (25). In 1973 werd de onbewoonbaarverklaring weer opgeheven, omdat de woning door het aanbrengen van herstellin-

gen en verbeteringen wederom in bewoonbare staat was gebracht (26).

Thans wordt het pand Grote Oost 58 opnieuw aan het woningbestand onttrokken en krijgt het een functie in dienst van de kerk, die het eeuwenlang overschaduwde. Het valt te betreuren dat met deze nieuwe bestemming een einde komt aan destee ds zeldzamer wordende combinatie woon-/winkelhuis, die ons jongste monument vermoedelijk vanaf het prilste begin heeft gekenmerkt.

Leo Hoogeveen.

AANTEKENINGEN:

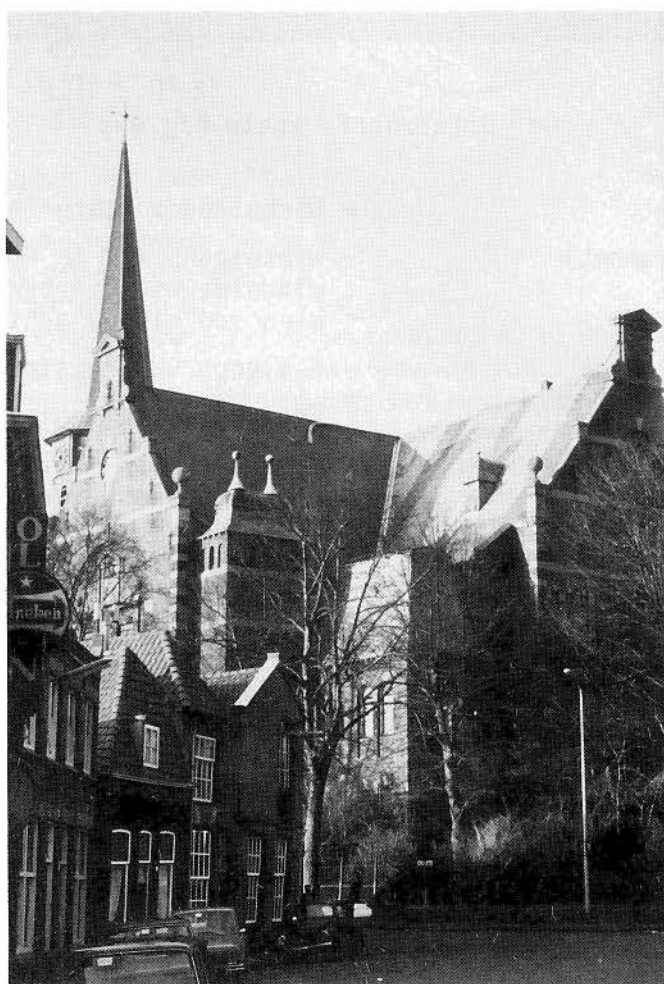
1. Oud-archief Hoorn (OAH) inv.nr. 421 (bergnr. 1583) fol. 26.
2. De Nederlandsche Leeuw 58 (1940) kol. 223.
3. Oud-rechterlijk archief Hoorn (ORA) inv.nr. 4553 fol. 96v.; OAH inv.nr. 421 (bergnr. 1625) fol. 4.
4. ORA inv.nr. 4555 fol. 10v.; OAH inv.nr. 421 (bergnr. 1644) fol. 6.
5. ORA inv.nr. 4556 fol. 217.
6. ORA inv.nr. 4558 fol. 78v. - 79; OAH inv.nr. 407 (bergnr. 1351) fol. 255 en inv.nr. 421 (bergnrs. 1676-1677).
7. Notarieel archief Hoorn (NAH) inv.nr. 2765 akte nr. 2.
8. NAH inv.nr. 2769 akte nr. 144.
9. NAH inv.nr. I 29 akte nr. 133.
10. NAH inv.nr. I 35 akte nr. 94.
11. NAH inv.nr. I 38 akte nr. 105.
12. NAH inv.nr. I 50 akte nr. 77.
13. NAH inv.nr. I 51 akte nr. 196.
14. Gemeente-archief Hoorn (GAH), notulen b. en w. 30-7-1878 fol. 59.
15. NAH inv.nr. I 91 akte nr. 77.
16. NAH inv.nr. I 94 akte nr. 207.
17. NAH inv.nr. I 94 akte nr. 294.
18. NAH inv.nr. I 99 akte nr. 373.
19. NAH inv.nr. II 58 akten nrs. 28-29.
20. NAH inv.nr. III 58 akte nr. 54.
21. NAH inv.nr. III 61 akte nr. 74.
22. NAH inv.nr. III 61 akte nr. 10.
23. NAH inv.nr. III 62 akte nr. 11.
24. GAH bouwvergunningen 1935/25 en 41.
25. GAH besluit gemeenteraad dd. 14-8-1968.
26. GAH besluit gemeenteraad dd. 11-4-1973.

STADSBEELD

restaurants - wijzigingen - verval

dd. 6 september 1982

Achterom 76	- Nieuwbouw t.b.v. perceel Grote Noord 76.
Achterom 93 (monument)	- Restauratie door Stichting Stadsherstel voltooid.
Achter op 't Zand 56	- Gesloopt voor nieuwbouw woonhuis.
Brouwerijsteeg	- Nieuwbouw, nrs. 1, 3, 5, 7, 9, 11.
Brouwerijsteeg	- Tussen Brouwerijsteeg - Nieuwendam - Melknappsteeg en It. Zeedijk blok nieuwbouwwoningen.
Gerritsland	- Hoek Bagijnensteeg: nieuwbouw van blokje woningen.
Grote Noord 48 (monument)	- Gedeeltelijk door brand verwoest.
Grote Noord 62 (monument)	- Plannen om inwendige kamer in oorspronkelijke Lodewijk XV-stijl te bouwen; interieur naar Buitenmuseum in Enkhuizen!
Grote Oost 72 (monument)	- Belangrijke restauratie nadert eindstadium.
Kerkplein (beschermd stadsgezicht)	- Reconstructie van pleinbestrating.
Kerkplein; Grote Kerk (beeldbepalend)	- Behoeft dringend onderhoudsbeurt.

De Grote Kerk
aan het Kerkplein

Kerkplein 10-11

Kleine Noord 11-13 (monument)

Korenmarkt 4 (monument)

Kleine Oost 14A

- Zwaar vervallen.

- Hoek Slijksteeg; met laat-middeleeuws hout-skelet (+ 1540); achterzijde open; steeds meer in verval.

- Oud pakhuis; steeds meer in verval.

- Botterwerf in gebruik genomen.

De Botterwerf zoals hij was

Lange Kerkstraat 13

Lange Kerkstraat 11 (monument)

Kruisstraat 2 (beeldbepalend)

Oostereiland

Nieuwendam

Pompsteeg 2-4 (beeldbepalend)

Pompsteeg

Ramen 1-3 (monument)

Ramen 11-13 (monument)

Vollerswaal

- Winkelpand; achtergevel geheel vernieuwd.

- Winkelpand met in Kruisstraat unieke laat-middeleeuwse overkragende zijgevel, voorzien van nieuwe achtergevel.

- Gesloopt voor historiserende nieuwbouw.

- Renovatie penitentiare inrichting aldaar.

- Tegenover Korenmarkt zijn de laatste meerpalen op één na verwijderd.

- Gesloopt!

- Nieuwbouw woonhuizen nrs. 1-3-5-7.

- Restauratie door Stadsherstel in volle gang.

- Haarlemse trapgevel; steeds meer in verval.

- Langs Vollerswaal en watertje nieuwbouw woningen.

HOORN'S NEO-GOTISCHE KAPEL: EEN VERGETEN MONUMENT

Ten tijde dat Mr. Frederik Alewijn de Jonge bij akte van overdracht - verleden voor schepenen van Hoorn dd. 4 februari 1804 - zich een dubbel herenhuiserve verwerft met grond van dien gelegen aan het Grote Oost (nr. 26) en met een stalling uitkomende op de Appelhaven, is hij gehuwd met Margaretha Christina Opperdoes. Uit deze verbintenis komen acht kinderen voort, waarvan Jonkheer Pieter Opperdoes Alewijn (geboren in 1801) m.b.t. dit artikel de belangrijkste zal blijken te zijn.

Als vader Frederik de 11de september 1817 komt te overlijden, laat deze zijn echtgenote in het onverdeelde bezit van de nagelaten goederen. Na haar heengaan (12 juni 1844) volgt boedelscheiding ten overstaan van Nicolaas Corbasius - notaris binnen de stad Hoorn - en in de betreffende akte staat onder meer te lezen dat Pieter het woonhuis Grote Oost 26 met erf etc. in eigendom verkrijgt.

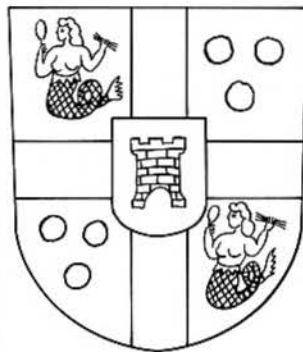
Deze zoon heeft het dan inmiddels wel gebracht tot directeur der directe belastingen alsmede van de in- en uitgaande regten en accijnzen in het arrondissement Hoorn en is ordentelijk getrouwd met de Nederlands Hervormde en uit Enkhuizen afkomstige Cornelia Eva Willemina Snouck van Loosen.

Dit huwelijk telt slechts één dochtertje - namelijk Barbara Maria Hendrika - als de moeder onverwachts overlijdt. Het verdriet is groot en goede raad duur, want wat moet je als weduwnaar met zo'n klein kind...

Jonkheer Pieter Opperdoes Alewijn heeft gelukkig een beste baan als "arrondissementsbetaalmeester" en kan derhalve vrij gemakkelijk de opvoeding van Barbara bekostigen en wel zo lang totdat zij in het huwelijk treedt met de kroniekschrijver Cornelis Allard Abbing.

Pas daarna trouwt de op dat moment reeds 53-jarige Pieter de 18de april 1854 met de vijftwintig jaar jongere en Rooms Katholieke meerderjarige dochter van Joannes Marius Swart en Anna Josepha Neven. Haar naam: Margareta Lambertina Clara Swart, geboren en getogen in Maastricht.

Teneinde de verbintenis tussen dit tweetal aanzienlijke geslachten aan den volke blijvend te kunnen tonen, wordt - zoals in die tijd te doen gebruikelijk - tegen de gevel van perceel Grote Oost 26 het alliantiewapen "Opperdoes Alewijn-Swart" aangebracht. De uitleg van dit nog steeds aanwezige alliantiewapen worde u thans niet onthouden en is als volgt:

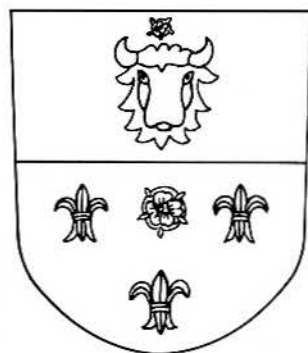

Opperdoes Alewijn

Gevierendeeld: I en IV een meermin van natuurlijke kleur met haren, bladerkrans om het middel, spiegel en korenschoof in de handen van goud en een staart van zilver op een veld van sabel. II en III drie koeken van zilver op een veld van sabel. Daarover een kruis van zilver met een hart-schild van keel en een toren van goud.

Swart

Doorsneden: A. in keel een ossekop van zilver, aanzien gesteld en vergezeld van een kleine roos van zilver tussen de hoorns geplaatst. B. in lazuur drie zilveren lelies vergezeld van een roos van zilver tussen de twee bovenste lelies.

Een jaar later (1855) neemt Jonkheer Pieter een op het eerste gezicht allermerkwaardigst besluit. Wars van de nuchterheid de Westfriezen toch al eeuwenlang kenmerkende, geeft hij opdracht om - ten gerieve van zijn echtgenote - een neo-gotische kapel te laten bouwen achter in de grote tuin en d.m.v. een galerij met het woonhuis verbonden.

Deze 32 meter lange en slank opgetrokken kapel met haar torentjes op pilasters en het vele gebrandschilderde glas, "leek net een sprookjeskasteel" toen het opgeleverd werd.

Zó mystiek en sfeervol dat het eigenlijk niet in een stad als Hoorn thuishoort. Dat laatste moge juist zijn, het neemt niet weg dat dit bedehuis aan nagenoeg niemand vermocht op te vallen. Zo rustig weggebouwd achter het hoge Grote Oost en de Appelhaven, dat geen mens er enige aanstoot aan kon nemen.

De werkelijke reden tot de bouw van deze met een waas van geheimzinnigheid omgeven neogotische kapel bleek zwart-op-wit niet meer in de bestaande archieven te achterhalen...

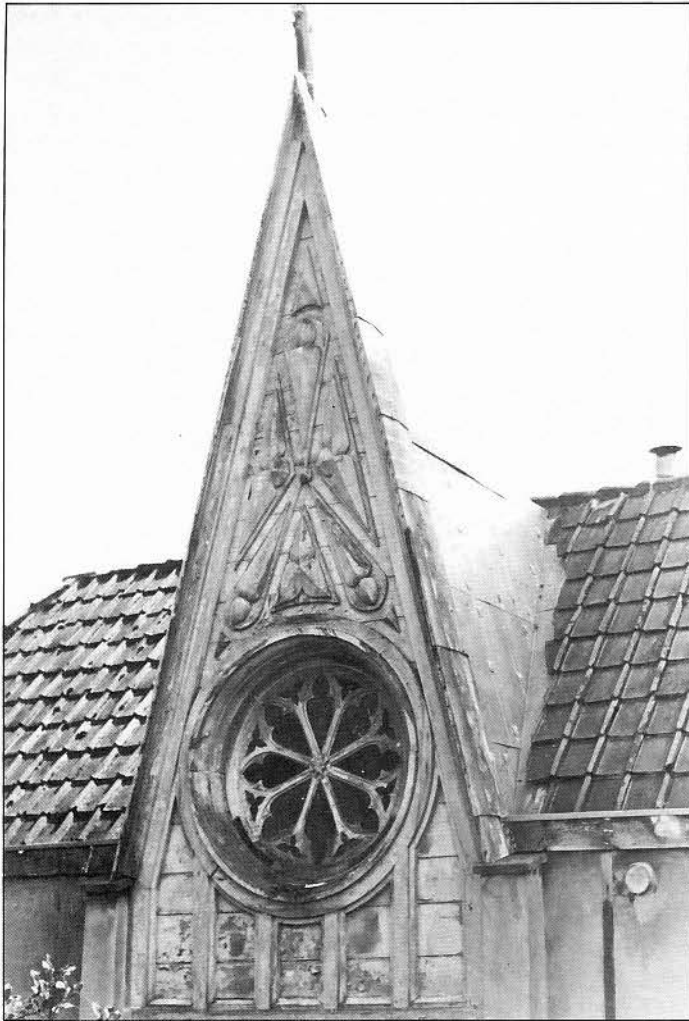
In weerwil daarvan en desalniettemin: "Zou het

niet heel aannemelijk kunnen zijn dat Jonkheer Pieter zwichtte voor cq. tegemoet kwam aan het verdriet van zijn zoveel jaar jongere echtgenote, die bij voortdoring zwaar beproefd werd heimwee naar het voor haar toentertijd onbereikbaar ver weg gelegen Limburgse land?"

Deze kapel heeft Pieter Opperdoes Alewijn een behoorlijk vermogen gekost. Het kan nauwelijks anders of hij moet wel heel veel van zijn Margareta gehouden hebben, anders kom je niet tot zulk een verstrekkende stap. Immers aan-de-weg-timmeren met deze kapel was er voor hem niet bij. Hoe minder mensen er weet van hadden, des te beter!

Wat zullen overigens de naaste burens, Dirk Mearns en Jacob Pol, bevreemd opgekeken hebben,

toen ze er tijdens de bouw achter kwamen dat er een heuse kapel in de tuin van de Opperdoes Alewijn's werd opgetrokken.

Je hoort ze als het ware nog denken: "Zouden ze er werkelijk de mis in gaan opdragen? Zal er straks echt in gepredikt worden?"

Ja, en dat geschiedde inderdaad in dit curieuze bouwsel, dat in Hoorn tot op de dag van vandaag een uniek specimen vormt van midden-19e eeuwse neo-gothiek.

De kapel - en dat mogen wij ons best eens goed realiseren - is, zo niet het enige, dan toch in ieder geval het meest karakteristieke voorbeeld in Hoorn van de neo-gothiek. Een stijl die destijds uitdrukkelijk de voorkeur genoot van de bouwlustige koning Willem II, getuige onder meer het gebouwencomplex aan de Haagse Nassaulaan met haar Willemskerk.

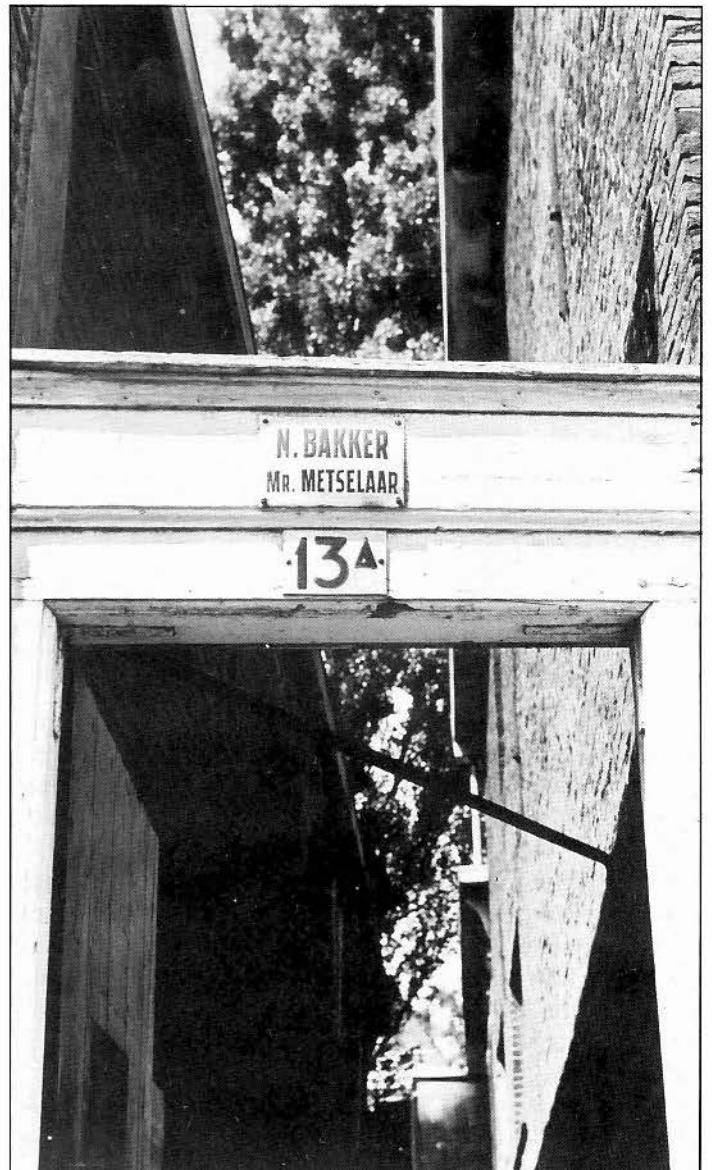
Erg lang heeft de kapel overigens niet als Godshuis gediend: Slechts een twintigtal jaren. De vierde mei 1875 wordt het perceel Grote Oost 26 met tuin, kapel e.d. publiekelijk verkocht ten huize van Cornelis Reinderhoff, koffiehuisouder aan de Roodesteent te Hoorn. Het een en ander ingevolge opdracht der erfgenamen van Pieter Opperdoes Alewijn (wiens echtgenote Margareta reeds eerder was heengegaan). Notaris in dezen is Dirk Margarethus Alewijn, een broer van Pieter en derhalve tevens een der erfgenamen...

De kapel - en daar gaat het in dit verhaal toch voornamelijk om - wordt aangekocht door Jan Groot Jr., lid van de gemeenteraad van Hoorn (later wethouder) en dijkgraaf van het waterschap "Drechterland". In het betreffende proces-verbaal heeft de kapel reeds een andere functie gekregen nl. die van kantoor.

Middels boedelscheiding wordt zijn weduwe, Maria Theresia Boon eigenaresse van de "kapel" bergplaats en erf alsmede de onverdeelde helft van de naastliggende steeg. We schrijven dan 29 november 1902 en het gaat om een bedrag van vijfduizend gulden.

De waarde verminderd echter wel in de loop dier jaren, want op 5 april 1928 koopt de in Hoorn domicilie houdende Nicolaas Franciscus Bakker - van beroep meester-metselaar zijnde - het geheel "uit de hand" via comporant Jan Peetoom van de erven weduwe M. Th. Boon voor het bedrag van vierduizend gulden.

Jacob Tillema, notaris ter standplaats Hoorn, geeft duidelijk aan dat het hier betreft "een heerenhuis, tuinhuis (de kapel!) en tuin aan de Appelhaven benevens de onverdeelde helft van een steeg, in totaal groot 4 are en 50 centiare".

De nieuwe eigenaar - thans 87 jaren oud zijnde - deelde na aankoop de kapel anders in en door o.m. de plafonds te verlagen, maakte hij er een pakhuis annex werkplaats van.

In 1937 gingen hij, zijn echtgenote en de kinderen Charlotte, Gezina, Geraldina en Postel zelf in de "kapel" wonen.

Ten tijde van het jaar 1945 vroeg hij subsidie aan vanwege een tweetal tijdens een storm gesneuvelde hoektorentjes. De heer J.C. Kerkmeyer nam deswegen de zaak eens in ogenschouw. "'t Was wel gotisch, maar niet antiek." De subsidie werd derhalve door het college van B & W niet toegekend. Niet lang daarna ging Bakker er

toe over om alle houten torentjes (reeds lang vergaan) van de kapel af te slopen, alleen de middelste en grootste toren/pilaster - waarop thans nog steeds de windvaan prijkt - bleef gespaard. Kort daarop kwam burgemeester Canneman eens kijken. Geschrokken deelde hij mede: "Dat had je nooit mogen doen, want dit pand valt onder Monumentenzorg". Maar verder gebeurde er niets en Hoorn vergat haar ernstig aangetaste, maar toch nog steeds zo schone kapel weer voor jaren. In 1954 werd het laatste groot-onderhoud aan de kapel gepleegd. De aloude leien waren begonnen te verzakken en derhalve haalde Bakker ze er af en verving ze door een partij donkere gladde dakpannen, die hij tegen een zeer billijke prijs van de "Krententuin" had kunnen bekomen. Vervolgens werden toen ook alle goten vernieuwd.

Sindsdien is er niets meer aan deze "kapel" gedaan. Haar huidige eigenaar en bewoner heeft de jaren der zeer sterken mogen bereiken en is lichamelijk niet meer bij machte enig onderhoud te plegen resp. te laten plegen.

En zo staat daar thans - ingekapseld door een machtig mooie en grote beukeboom alsmede de achterkanten van diverse huizen - onze kapel stilletjes verder te dromen en te vervallen. Een feit is en blijft dat er maar uitermate weinig Hoornaren zijn, die weet hebben van het bestaan dezer zo triest-schone kapel in die eveneens zo sluier-sfeervolle tuin; laat staan dat zij deze ooit met eigen ogen konden aanschouwen. Argeloze passanten vermochten dit voormalige bedehuis nimmer op te merken.

De wens van Pieter Opperdoes Alewijn is thans reeds 127 jaar bewaarheid geworden.

Hoe is het mogelijk!

Natuurlijk de bureu weten ervan.

De Vereniging "Oud-Hoorn" nu ook?

K. Korpershoek Jr.

Bronnen:

- 1) Algemeen Rijksarchief, 's-Gravenhage: Aanwinsten 1902-III-4
- 2) Algemeen Streekarchief "West-Friesland", Hoorn
- 3) W.A. Braasem/H.O.J. de Ruyter de Wildt: Hoornse Herinneringen, 1972, pag.30
- 4) A.H.C. Gerritsen: Noordhollands Dagblad, 7 resp. 11-9-1971
- 5) H.W. Saaltink: Kadastrale gegevens, 26-2-1981
- 6) Vorsterman van Ooyen: Wapenboek van Nederlands aanzienlijke familiën
- 7) Interview met N.F. Bakker, Hoorn, 1982

STADSWANDELINGEN IN 1982

Vrijdagavond 3 september werd de negende en laatste zomeravondwandeling gehouden van het seizoen 1982. Gemiddeld zo 'n 100-150 belangstellenden iedere keer namen deel aan deze zeker succesvol te noemen activiteit van de vereniging. Zoveel belangstelling vergt ook veel energie en inzet van onze gidsen. We beschikten dit jaar over zo'n zestiental rondleiders, van wie een flink aantal zeer regelmatig klaar stonden voor het N.S. Station of Rode Steen om hun groep op te vangen.

De meesten van hen zagen dan weer hun vaste klanten onder het publiek. Ook onder de gidsen zelf is sprake van een kameraad-

schappelijke band, die zich bijvoorbeeld ook manifesteerde tijdens het traditionele borreltje na de rondwandeling in een van Hoorn's taveernen.

Na de laatste trip, die eindigde in de laatzomerse schemering werd nog een bijeenkomst gehouden in het gastvrije, eeuwenoude pand van Harm Stumpel en Els Lust. Enkele problemen werden besproken en suggesties ter harte genomen. Besloten werd volgend jaar per rondwandeling één gids aan te wijzen, die het vormen van de groepen coördineert; dit opsplitsen gebeurde dit jaar soms wat onevenredig, zodat de één een stoet van veertig liefhebbers om zich zag, en een ander aan vijf mensen het verhaal kwijt moest. Verder wordt geprobeerd met de gidsengroep een aantal Hoornse panden ook inwendig te bezoeken onder de deskundige leiding, waarbij één de verschaft gegevens noteert ter aanvulling op de oorspronkelijke routebeschrijvingen van Henk Saaltink. Een andere gedeelte is tijdens de wandelingen aan de belangstellenden een Velius' stadsplattegrond aan te bieden met achterop wat reclame voor de vereniging. In deze tijden van minder welvaart moeten we de ledenwerving n.l. niet laten sloffen. De gidsen zullen voortaan ook enkele exemplaren van het kwartaalblad meenemen om de propaganda kracht bij te zetten.

Zoals al meer gebeurd is, zullen de gidsen onderling steeds informatie blijven uitwisselen, liefst met bronvermelding. Harm Stumpel verzorgt daarvoor, met Els Lust, de coördinatie.

In een nog volgende slotbijeenkomst dit jaar zal door het bestuur van de vereniging aan de gidsen een aardig, toepasselijk geschenk worden overhandigd. Tenslotte is het veel dank verschuldigd aan deze doortastende stappers en praters. Het waren dit jaar de dames Hubers, Uiterwijk, Lust, Roest, Pieterse, De Rooy (Aty), De Rooy (Trudy) en de heren Van Tartwijk, Boer, De Graaf, Brakeboer, Baltus, Hauwert, Van Iersel, Kupperts, Piek en Stumpel

J.M. Baltus

Een sfeervol beeld van één van de stadswandelingen

DE HOORNSE ARCHIEVEN OMSTREEKS 1917 II

L. Hoogeveen

We zagen dat in onze provincie in 1917 nog slechts drie gemeenten een archivaris hadden aangesteld. Andere gemeenten benoemden in latere jaren eveneens een archivaris, maar dit was in veel gevallen slechts een erebaantje van bijvoorbeeld een onderwijzer, die bijzondere belangstelling voor de plaatselijke geschiedenis had (Douwe Brouwer in Enkhuizen, 1925), dan wel een part-time baan in combinatie met het conservatorschap van het plaatselijke museum (Taco Mulder in Hoorn, 1948).

Pas in onze tijd werd onder de stimulerende leiding van de provinciale archiefinspekteur, dr. A.J. Kölker, de weg ingeslagen naar een dekkend net van archiefdiensten in onze provincie, met onder meer streekarchieven in Alkmaar, Hoorn en Purmerend. Hopelijk wordt in de nieuwe archiefwet, die thans in voorbereiding is, voor elke gemeente en elk waterschap het aanstellen van een archivaris verplicht gesteld. De noodzaak daartoe wordt duidelijk als men weet, dat in onze provincie nu nog maar 41 van de 81 gemeenten hun archieven onder het beheer van een archivaris hebben geplaatst.

De eerste taak van de archivaris is het beheer van de archieven van de instelling die hem heeft aangesteld. Zolang zo'n aanstelling niet heeft plaatsgevonden blijven de archieven onder het beheer van de sekretaris. In Hoorn stond het archief in 1917 dus onder beheer van de gemeentesekretaris, welke functie sedert 1906 werd bekleed door Hendrik Jan Room.

Zijn archiefwerkzaamheden beperkten zich noodgedwongen tot het schriftelijk verstrekken van inlichtingen en het uitlenen van archiefstukken, waarom enkele malen per jaar werd gevraagd. Wel zag hij kans in 1931 aan de hand van het gemeente-archief een kroniek van Hoorn over de periode 1850-1931 samen te stellen. Daarbij is het echter gebleven. De vele andere taken van een archivaris, met name het opbouwen van een bibliotheek, diverse dokumentatie verzamelingen en het verzamelen van archieven van partikuliere instellingen en verenigingen kwamen niet van de grond.

Het is aan de ruime taakopvatting van de beheerders van het Westfries Museum te danken dat toch een behoorlijke basis is gelegd voor het Hoornse gedeelte van de

archieven en verzamelingen van de huidige Archiefdienst Westfrieze Gemeenten.

Adriaan Brouwer en zijn opvolgers hebben vele partikuliere archieven van de ondergang gered. Tot 1917 waren de archieven van de familie Van Akerlaken, het leesgezelschap Tot Meerder Oefening, het departement Hoorn van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, de Schoolspaarbank en de Commissie tot uitdeeling van warme en voedzame spijzen (de zogenaamde Soepcommissie) in het museum ondergebracht. Het in 1907 op het stadhuis geplaatste archief van de opgeheven stadsapotheek is echter spoorloos verdwenen.

Het museum bouwde naast de bestaande stadsboekerij op het stadhuis een historische bibliotheek op. Daarbij is uiteraard in de eerste plaats uitgegaan van de behoeften van het museum. Dat heeft echter tot gevolg gehad dat voor een archiefdienst belangrijke boeken en historische of vaktijdschriften als het Nederlands Archiefblad niet of onvolledig aanwezig zijn en thans slechts met de grootst mogelijke moeite en kosten zijn te verkrijgen.

Andere door het museum opgebouwde verzamelingen, die thans geheel of gedeeltelijk door de Archiefdienst worden beheerd zijn de foto's, de geschreven en gedrukte stukken en binnenkort ook de kaarten en prenten.

Hoornse archiefstukken. Schilderij van Leendert van Dijk, bestuurslid van "Oud-Hoorn" 1973-1977, uit 1977. Stadhuis Hoorn.

Door de intensieve zorg van de rijksarchivaris voor het Hoornse oud-archief en de verzamelwoede van het Westfries Museum hoefde de eerste full-time archivaris in Hoorn in 1974 niet helemaal met lege handen te beginnen. De inventaris van Gonnet is hopeloos verouderd, en de katelogi van Kerkmeijer zijn ontoereikend voor de moderne onderzoeker, maar zij hebben in elk geval voor enige toegang gezorgd.

Dat neemt niet weg dat het bij de Archiefdienst nog dagelijks voelbaar is dat pas in 1974 en niet bijvoorbeeld in 1874 een full-time archivaris is aangesteld.

Veel onvervangbaar historisch materiaal, dat door een Hoornse archivaris wellicht zou zijn verzameld en bewaard, is verloren gegaan.

Kerkmeijer heeft bijvoorbeeld wel konvokaties en programma's van allerlei kulturele manifestaties in de museumverzameling opgenomen, maar niet of nauwelijks de in historisch opzicht even belangrijke reclamefolders van de Hoornse middenstand en verkiezingspamfletten van politieke partijen. Sijm en Bommerson zijn thans rijkelijk vertegenwoordigd in de verzameling gedrukte stukken van de Archiefdienst, Stumpel en Veldhuysen zal men er vergeefs in zoeken. De voormalige museumbeheerders hebben een selectie toegepast, die te weinig rekening heeft gehouden met de behoeften van latere onderzoekers. Daarom verdwijnt al het reklamedrukwerk dat ik in mijn brievenbus vind, van CDA tot CPN en van Blokker tot Vlaar, niet in de prullenbak (al is de neiging daartoe vaak zeer sterk), maar in een archiefdoos in de kluis.

Latere onderzoekers dienen een zo helder mogelijk beeld te krijgen van Hoorn in 1982.

De Archiefdienst bewaart alle nummers van de Vrije Westfriesche Krant, en ook alle nummers van Hoorn op Zondag, dat zo veelbelovend begon, maar een lokmiddel bleek te zijn voor een ordinair boulevardblad.

Onze nakomelingen moeten echter hun eigen konklusies maar trekken uit het drukwerk

dat onze generatie afscheidt. Het is de taak van een archivaris hen daartoe in staat te stellen door zoveel mogelijk eigentijds materiaal te verzamelen. Overigens moet hieraan worden toegevoegd dat dit inzicht ook in het archiefwezen maar langzaam terrein heeft gewonnen en het is nog maar de vraag of een Hoornse archivaris in 1917 op ruimere schaal eigentijds materiaal zou hebben verzameld dan Brouwer en Kerkmeijer als museumconservator hebben gedaan.

L. Hoogeveen

Bronnen:

Gemeentearchief Hoorn 1816-1949:

- notulen van de gemeenteraad en burgemeester en wethouders;
- dossier 1909/177.

De archieven in Noord-Holland (behalve Amsterdam). Alphen a/d Rijn, 1981, blz. 38-43.

C.J. Gonnet en R.D. Baart de la Faille, Inventaris van het archief der stad Hoorn. Haarlem, 1918.

Onze Courant 29-11-1918.

De Rijksarchieven in Nederland, deel 2. 's-Gravenhage, 1973, blz. 442-444.

P. Scheltema, Inventaris van het provinciale archief van Noord-Holland. Haarlem, 1873.

Verslag van den toestand der gemeente Hoorn over het jaar 1917. Hoorn, 1918, blz. 40.

Verslag van den toestand der Provincie Noordholland, ... Haarlem, 1852, blz. 92-93.

Verslagen van het Westfries Museum, diverse jaren.

MERKWAARDIGHEDEN DOOR ABBING VERHAALD

Drie Hoornse schrijvers: Theodoor Velius, Cornelis Abbing en Willem Bontekoe; buiten onze stad zijn de beide kroniekschrijvers niet erg bekend; de laatste, van het scheepsjournaal nog wel degelijk; al was het alleen maar vanwege de bronzen scheepsjongens op het muurtje bij de Hoofdtoren. Alledrie staan ze borg voor een levendig verteld, smeug verhaal. Je leest hun boeken niet louter om de geschiedkundige inhoud; je ziet bij wijze van spreken tussen de regels door hun ogen glinsteren bij het vertellen van bepaalde voorvallen. Niet iedere lezer van "Oud-Hoorn"-s kwartaalblad is belezen in hun boeken. Vandaar mijn opzet uit Abbings Geschiedenis der stad Hoorn (Hoorn 1841) enkele smakelijke, dan wel droevige voorvallen uit te lichten. En ik wil beginnen met wat Abbing zelf noemt: een zeer wonderlijk en zeldzaam geval in het Burger-Weeshuis binnen deze stad (in de Achterstraat). Ik heb de spelling ietwat gemoderniseerd maar de oorspronkelijke formulering zoveel mogelijk aangehouden. De letterlijke tekst kunt u in het boek zelf lezen op het jaar 1674.

Het Weeshuis in de Achterstraat

In het genoemde Weeshuis zijn een groot getal weeskinderen, zowel jongens als meisjes (doch niet beneden de 12 jaar) enige maanden lang bezocht geweest door zeer zware passien (driften, lijden), waarbij verscheidene Doctoren en Medicijns gehaald zijn, die allemaal niet wisten wat zij ervan denken zouden.

Die passien bestonden hierin dat de kinderen onvoorziens en plotseling ter aarde in onmacht neervielen en terstond buiten zichzelf waren, en zo krachtig getrokken en gescheurd werden, schoppende met armen

en benen, gillende, huilende en blaffende als honden, zodat het niet was om aan te zien of te horen.

Als zij stil lagen, waren zij zo stijf als hout, zodat men hen bij het hoofd en de voeten nemende, dragen kon waar men wilde, zonder enige beweging, hetwelk dikwijls enige uren achter elkander duurde; zoals ook op zekere tijd een zekere vrijster, Trijn Lucas genaamd, zijnde een van de oudste meisjes, in het huis gebeurde. Deze, de passie gekregen hebbende des morgens om 8 uur, als wanneer

de schel begon te klinken voor de kinderen om hun ontbijt te halen, duurde dezelve, zonder enige verpozing tot 's-namiddags 4 uur toen de schel weder klonk voor de ondermetten (soort gebeden). Deze patiënt, toen bedarende, meende dat zij maar weinig tijd in de passie had gelegen omdat zij de schel hoorde, en zij verklaarde van mening te zijn dat het gebed van de ondermetten nog dat van het ontbijt des morgens was.

Deze passieën kregen de kinderen meestal als zij elkander daar in zagen liggen. en ook als zij iemand die in de passie lag maar hoorden gillen, huilen of blaffen. Daarom verzochten enigen het te ontlopen, doch meestal vergeefs, want als zij bij de poort van het Weeshuis waren en alzo gelegenheid hadden om schielijk buiten op straat te komen, schenen zij zoveel nood niet te hebben. Anderzijds kregen zij ook aanvallen zeer dikwijls en bijna altijd in Goddienstige Oefeningen, zowel in de kerk onder de preek en de catechisatie, die door een predikant en door de binnenvader in het Weeshuis werden gehouden (daarom moesten zij uit de kerken worden gehouden), maar vooral ook onder de gebeden die te dien einde door de suppoosten van het Weeshuis waren opgesteld. Want er werden in de aanwezigheid van de gezamenlijke weeskinderen bedestonden gehouden en stemmelijke gebeden gedaan en hoe ernstiger en vuriger de gebeden waren en hoe heftiger gebeden werd dat God de macht van de satan zou willen beteugelen, des te kwader hadden de kinderen het en des te meer zij in de passieën vielen.

Verder werd verklaard (in een notariële akte, waarin het hele gebeuren is vastgelegd) dat er geen middelen gevonden werden die tot hulp van de kinderen strekten dan het gebed dat (op verzoek van de heren voogden en buitenmoeders van het Weeshuis) voor hen werd uitgesproken steeds weer in al onze kerken en op vergaderingen in deze stad, en verder dat men de desbetreffende kinderen ging uitbesteden buiten het Weeshuis bij enige burgers aan huis,

bij wie zij daar enige tijd geweest zijnde, het beter kregen en de kwaal allengs begon te minderen, zodat zij allen door de tijd heen (maar de een wat spoediger dan de ander) ervan verlost werden, behalve twee meisjes die het lang nadien nog kregen.

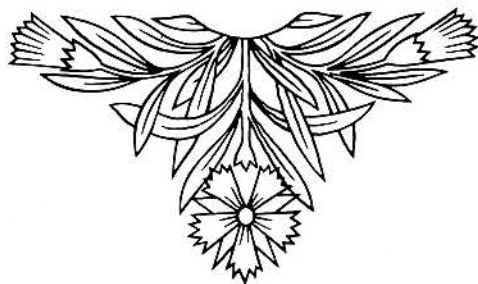
Tot zover Abbing, die in een voetnoot nog vermeldt dat de "bange jaren en de gruwelen der Franschen te Bodegrave, Zwammerdam en elders bedreven en aan de jeugd willigt in al derzelve kleuren medege-deeld" hiertoe hebben bijgedragen. Nog gevaarlijker passieën zouden de weeskinderen in Amsterdam in 1566 gehad hebben. Ook in Enkhuizen, in 1619 en 1620 gebeurde iets dergelijks. De beroemde medicus Boerhave "genas eens eene dergelijke kwaal, in het Weeshuis te Haarlem, door een zeer eenvoudig middel" voegt Abbing nog cryptisch toe.

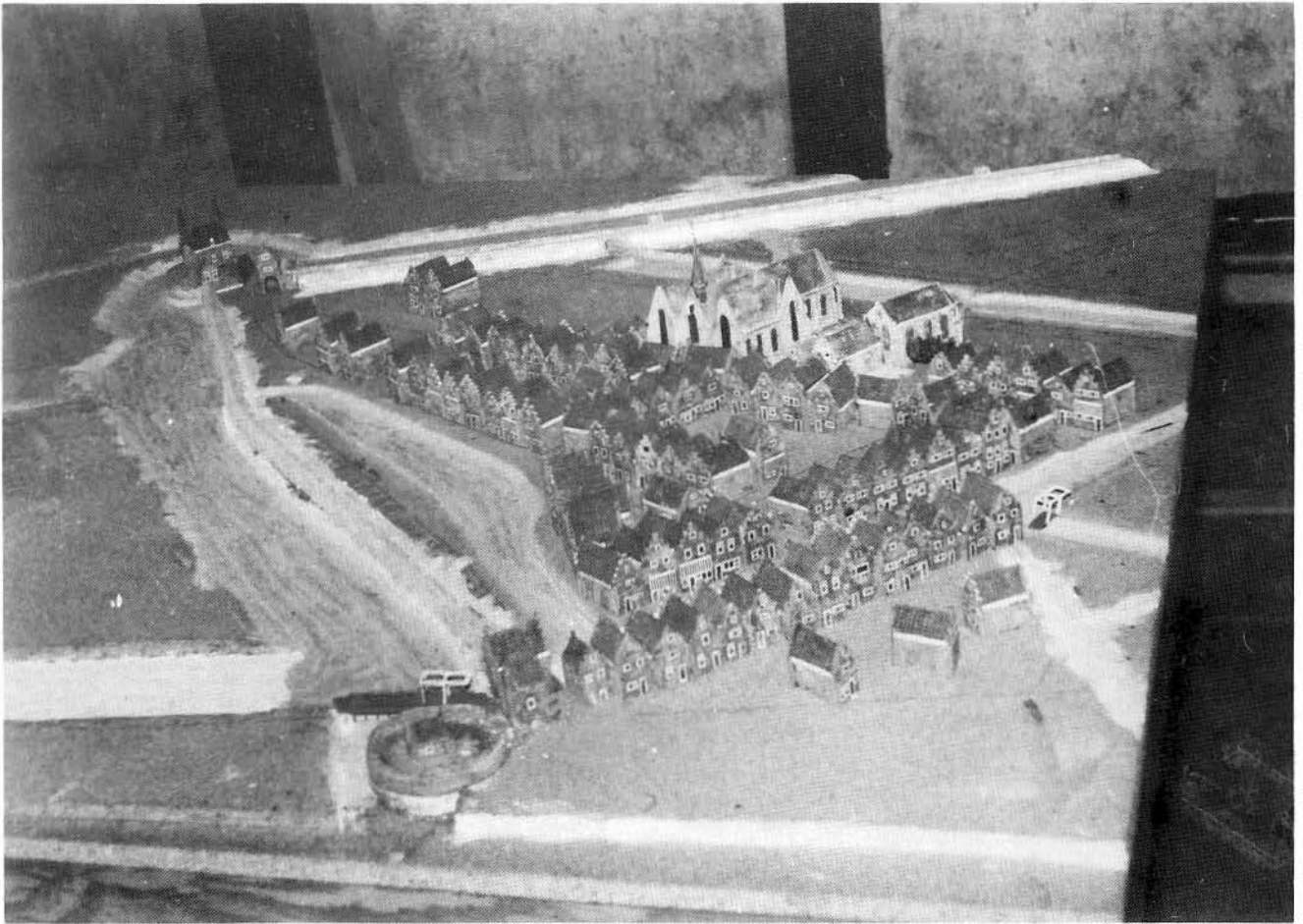
Wat was hier aan de hand? Bier, een volksdrank in die tijd, ook voor kinderen, werd nogal eens vermengd met allerlei kruiden, waar onder het sterk hallucinogene bilzenkruid. Dronkenschap was toentertijd dus niet geheel ongevaarlijk en het is zeer wel mogelijk dat bepaalde massapsychosen zoals danswoede en bedevaartsrazernij uit bierversbruik verklaard moeten worden. De overheid verbood in de zeventiende eeuw nog langer dergelijke gevaarlijke kruiden aan zijn bier toe te voegen. Kreeg de jeugd ook gevaarlijk kruid binnen?

Opmerkelijk is, Abbing zegt het zelf ook in een voetnoot, dat de kinderen het 't ergst hadden tijdens de gebeden die in hun tegenwoordigheid werden gezegd, terwijl hun herstel werd toegeschreven aan ook weer gebeden, en aan verplaatsing van de getroffen.

Misschien weet iemand van de lezers van het kwartaalblad hier meer van en kan deze voor nadere opheldering zorgen? We wachten op uw reactie.

J.M. Baltus.

EEN MAQUETTE VAN HOORN (Wie helpt er mee?)

Een van onze actieve leden is al geruime tijd bezig met het uitvoeren van een groots plan: de vervaardiging van een grote maquette van de stad Hoorn zoals deze er omstreeks 1650 moet hebben uitgezien.

We maakten hiervan al melding in ons vorige nummer op pag. 26, waarin vrijwilligers werden gevraagd om de Heer Buiten te helpen met dit grote project. Inmiddels hebben zich al enkele mensen gemeld. Omdat het echter niet zeker is, dat regelmatig gewerkt kan worden met een voldoende aantal mensen tegelijk zijn meer vrijwilligers van harte welkom. Om u een idee te geven van het werk ziet u hierboven een foto (misschien wat vaag) van een deel van de maquette in aanbouw.

Kunt u het situeren?

Om u op weg te helpen: midden onder is het Rondeel met daarbij de Westerpoort, nu beiden verdwenen. Nog wel aanwezig is de Noorderkerk, midden boven. Links boven is de Noorderpoort te zien, globaal op de plaats waar nu de Stationsweg begint.

U ziet het: een gigantisch karwei, waaraan met veel plezier en erg hard gewerkt wordt.

Wilt u helpen deze klus onder leiding van Jac Buiten te klaren, laat het hem dan even weten. Telefoon 02290-31128. Een beetje handigheid is natuurlijk meegenomen en ..het is vrijwilligerswerk, dus een vergoeding wordt niet betaald.

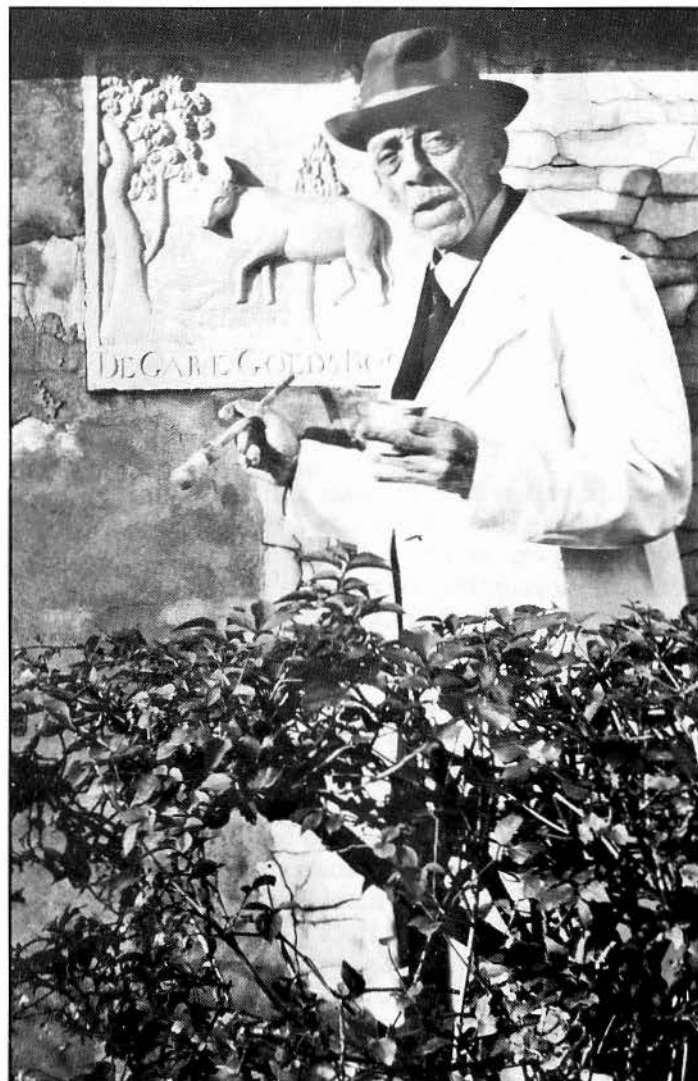
J.L.N.D.

Kerkmeijer's „Historische schoonheid” herdrukt

Als tiende deeltje in de befaamde Heemschut-serie (*f* 1,90 gecartonneerd, *f* 2,45 gebonden) verscheen in 1941 „De Historische Schoonheid van Hoorn”, geschreven door de toen 65-jarige Johan Christiaan Kerkmeijer en uitgegeven door Allert de Lange in Amsterdam. Het boekje-in-zakformaat was in 1946 aan zijn vijfde druk toe en werd sedertdien antiquarisch. Jammer, want men kon zich geen handzamer en levendiger introductie tot de monumentale rijkdommen van de stad voorstellen. Maar gelukkig is nu eindelijk Kerkmeijer's geschrift terug op de markt.

Kor Korpershoek van Edecea heeft een fraai verzorgde zesde druk uitgebracht. Het formaat is wat groter, de omvang uitgebreid en uiteraard is na veertig jaar ook de prijs gestegen, maar dankzij de daadwerkelijke steun van de Stichting „Kerkmeijer-De Regt” en het achterwege laten van een zestal fotografische reproducties uit de vorige druk, kon het bedrag toch binnen redelijke perken worden gehouden. Bovendien heeft H. O. J. de Ruyter de Wildt, Hoorns burger sedert 1922, de tekst bijgewerkt tot de actualiteit van 1982 en uitgebreid met talrijke boeiende bijzonderheden, zowel over restauraties die sedert de veertiger jaren geschieden als over schoonheden die Kerkmeijer had laten schieten, met name o.a. het Klaes Stapel-hofje en het Timmermansgildehuisje.

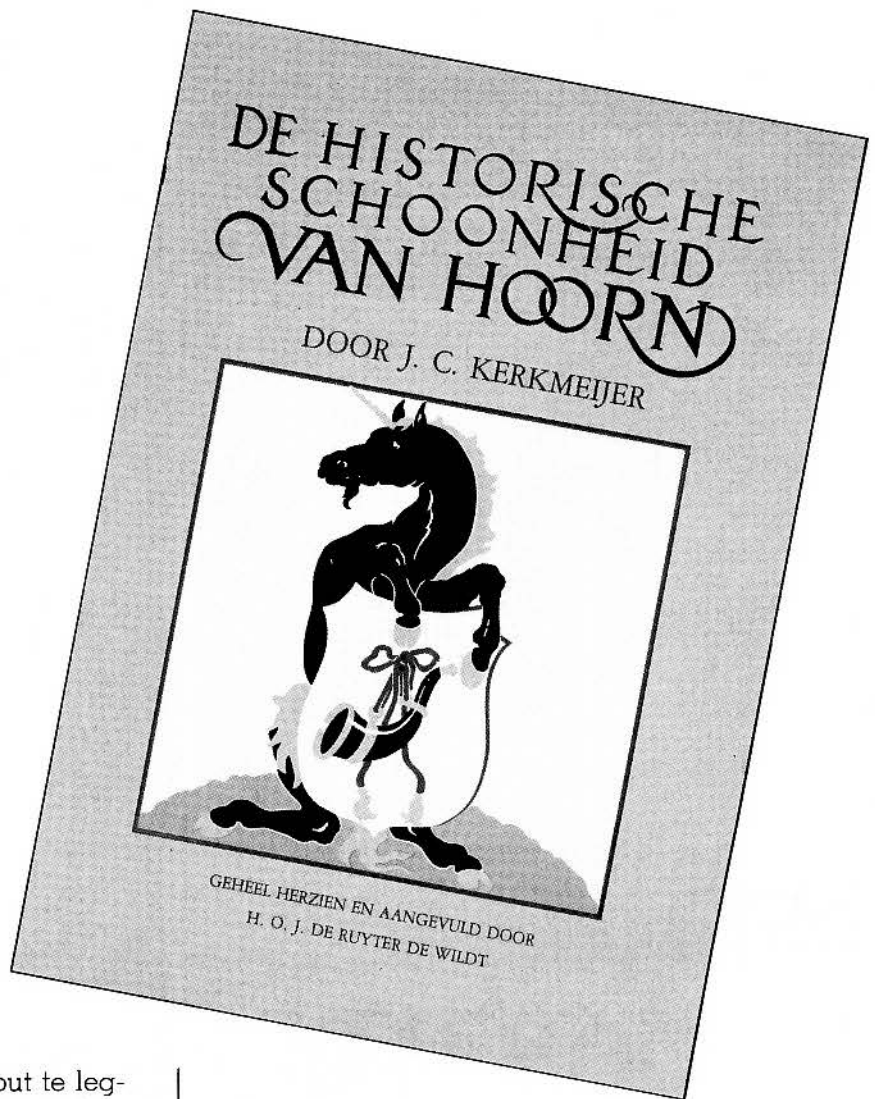
Aldus is een erg aantrekkelijk Hoorns monumentenboek ontstaan. Zorgvuldige vergelijking met de laatste Heemschut-druk heeft mij laten zien, hoeveel extra's De Ruyter aan het werk heeft toegevoegd, zoals uitgebreide beschrijvingen van de herstelde Oosterkerk, het gerestaureerde St. Pietershof, het carillon en andere klokken, de gebrandschilderde wapenramen in het voormalige stadhuis, de restauraties aan de Veermanskade en nog veel meer; ook historische aanvullingen uit Velius en andere bronnen. Kerkmeijer's register van gebouwen heeft hij voorts tot een overzichtelijk zaakregister uitgebreid en daaraan nog een afzonderlijk register met de namen van voor Hoorn relevante kunstenaars en ambachtslieden toegevoegd zoals architecten, klokgieters, orgelbouwers, schilders, tekenaars, graveurs en zo verder.

Bij de tekst zijn 33 tekeningen — vrijwel allemaal door Kerkmeijer gesignd — afgedrukt, een technisch kunststukje met een verbluffend effect, vooral wanneer men de vol inkt gelopen vignetten uit de oude druk bijv. het torentje van de Oosterkerk of de beker van Bossu, vergelijkt met de fraaie prenten die nu zijn opgenomen. Er lijkt terecht van afgezien ook de kaartreproducties te herdrukken, want op dit formaat ziet men er weinig van.

NV Drukkerij en Uitgeverij Edecea, Hoorn

Natuurlijk valt er hier en daar wel wat zout te leggen op slakjes die in De Ruyter's bewerking zijn blijven kruipen (er zijn ook enkele relevante zinsneden zoekgeraakt), maar verre overheerst het respect voor zijn voortreffelijke bewerking, waaraan hij een geschreven portret over Kerkmeijer en een eigen epiloog heeft toegevoegd. Het is wel wat spijtig dat daarvoor het slotwoord van de oorspronkelijke schrijver heeft moeten wijken, want daarin vond men de oude strijder ten voeten uit.

Voor Kerkmeijer, die bepaalde tegels in een schouw van het Westfries Museum „ontzettend leelijk” noemde (De Ruyter maakt er „niet mooi’ van) hield de schoonheid van Hoorn bij 1800 op. Daarna zag hij vooral armoede, ook „armoede van geest”, waarbij veel gebouwd werd „dat beter achterwege had kunnen blijven”. Jammer genoeg, schreef hij, „staan vele van die dingen jarenlang en ontsieren de omgeving”. Hij toerde er ook over „dat men van tijd tot tijd de stad wil gaan moderniseren, wat zich uit in een verlangen naar trottoirtjes”. Voor het Grote Noord als winkelstraat, kon hij dat nog wel billijken, al vond hij dat vroeger „veel interessanter met de verschillende stoeppen, hier breed, daar smal, de eene wat hooger dan de andere”, maar voor gebruik elders achtte hij „zo’n lange rechte streep langs de huizen” een gruwel, waardoor „een oud stadsgedeelte met zijn aardige speling van licht en schaduw in den grond wordt bedorven”.

Vermoedelijk zou hij ook het door De Ruyter nogal eens gebruikte woord „terugrestaureren” een gruwel hebben gevonden, maar overigens had ook hij uiteraard de historische wijsheid niet in pacht. Sedert zijn dood in 1956 stond het onderzoek niet stil en de resultaten daarvan zouden nog wel op wat meer plaatsen kunnen zijn aangestipt dan nu al door de bewerker is geschied. Maar genoeg daarover: Hoorn mag deze fraaie herdruk met grote dankbaarheid begroeten.

Jan Onstenk

„De Historische Schoonheid van Hoorn” door J. C. Kerkmeijer, geheel herzien en aangevuld door H. O. J. de Ruyter de Wildt. 128 pag. met 33 tekeningen en registers, geb. f 25,-. Uitgever: NV Drukkerij Edecea, Hoorn, 1982.